

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

**O'ZBEK, INGLIZ VA FRANSUZ GIDRONIMLARINING NOMLANISH
XUSUSIYATLARI: CHOG'ISHTIRMA YONDASHUV**

Shoyimova Komila O'rol qizi

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya. Ushbu tezisda o'zbek, ingliz va fransuz tillaridagi gidronimlarning tarkibi, geografik obyekt turini ifodalash usullari hamda madaniy axborotni saqlash xususiyatlari chog'ishtiriladi. Amudaryo, River Thames va la Seine kabi nomlar misolida uch til o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar ko'rsatiladi. Gidronimni tahlil qilishda nomning hozirgi tuzilishini uning tarixiy kelib chiqishidan ajratib o'rganish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: gidronim, onomastika, chog'ishtirma tilshunoslik, geografik nom, nom tarkibi, lingvomadaniyat, etimologiya.

Suv obyektlarining nomlari hudud haqidagi geografik va tarixiy tasavvurlarni saqlaydi. Daryo, soy, ko'l yoki buloq nomi obyektni boshqa joylardan farqlash bilan birga, mahalliy tilning nomlash imkoniyatlarini ham namoyon etadi. Gidronimlarni chog'ishtirma o'rganishda bir xil turdagi obyektlar turli tillarda qanday atalishi, nom tarkibida obyekt turini bildiruvchi birlikning qatnashishi va nomning qo'llanish shakli muhim ahamiyatga ega. BMT Geografik nomlar bo'yicha ekspertlar guruhi terminologiyasida ham gidronim suv obyektining geografik nomi sifatida qaraladi [1].

Tadqiqotning maqsadi o'zbek, ingliz va fransuz gidronimlarini qiyoslash uchun asosiy tahlil mezonlarini belgilashdir. Bunda tavsifiy, tarkibiy-semantik va chog'ishtirma usullardan foydalaniladi. Nomning yozilish shakli, tarkibidagi umumiy geografik atama, qo'llanishdagi grammatik xususiyatlar va tarixiy talqin alohida ko'rib chiqiladi.

O'zbek tilida Amudaryo va Surxondaryo nomlari tarkibidagi daryo birligi suv obyektining turini ko'rsatadi. Qorasuv kabi nomlarda esa suv so'zi nom tarkibiga kiradi. Bu birliklarni ajratish nomning bugungi til nuqtayi nazaridan qanday tuzilganini tushunishga yordam beradi. Biroq nomning barcha qismlariga faqat hozirgi lug'aviy ma'noga tayanib tarixiy izoh berish yetarli emas: etimologik xulosa uchun qadimgi yozma shakllar va hududning til tarixini ham tekshirish lozim.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Ingliz tilida obyekt turini bildiruvchi River soʻzi River Thames va River Itchen kabi qoʻllanishlarda alohida yoziladi. Fransuz tilida esa la Seine va la Loire nomlari artikl bilan ishlatiladi; obyekt turini aniqlashtirish zarur boʻlgan kontekstda la Seine, un fleuve kabi ifoda qoʻllanishi mumkin. Demak, qiyoslashda faqat nom tarkibidagi soʻzlarni sanash kifoya qilmaydi. Nomning gap va matndagi grammatik shakli ham hisobga olinishi kerak.

Quyidagi misollar uch tildagi nomlash shakllarini koʻrsatadi:

Til	Gidronim namunasi	Kuzatiladigan xususiyat
Oʻzbek	Amudaryo	daryo birligi nom tarkibida yoziladi
Ingliz	River Thames	River alohida geografik atama sifatida keladi
Fransuz	la Seine	Nom artikl bilan qoʻllanadi

Bu misollar barcha gidronimlar aynan shu qolipda yasallishini anglatmaydi. Ular uch tildagi nomlarni tahlil qilishda tarkib va qoʻllanishni birgalikda oʻrganish zarurligini koʻrsatadi. Ayniqsa, tarixiy jihatdan qadimiy nomlarda bugungi shakl bilan dastlabki maʼno oʻrtasidagi bogʻliqlik har doim ham ravshan boʻlmaydi. Shuning uchun sinxron tahlil — nomning hozirgi tuzilishini oʻrganish — va diaxron tahlil — uning tarixiy shakllarini tekshirish — alohida bosqichlarda olib borilishi maqsadga muvofiq.

Gidronimlarning lingvomadaniy jihati ham alohida eʼtiborga loyiq. Suv obyekti nomi joyning tabiiy belgisi, aholi hayoti yoki tarixiy xotirasi bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Biroq bunday bogʻliqlik har bir nom uchun manbalar asosida isbotlanishi kerak. Masalan, nom tarkibidagi tanish soʻzga qarab darhol uning paydo boʻlish sababini belgilash ilmiy xulosani zaiflashtiradi. Chogʻishtirma tadqiqotda har bir gidronim boʻyicha nomning qayd etilgan shakli, obyekt turi, joylashuvi, tarixiy variantlari va talqin manbalarini koʻrsatadigan kartoteka tuzish samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, oʻzbek, ingliz va fransuz gidronimlarini chogʻishtirish nomning tarkibi bilan uning nutqdagi qoʻllanishi oʻrtasidagi farqni ochib beradi. Oʻzbekcha Amudaryo, inglizcha River Thames va fransuzcha la Seine misollarida geografik obyekt turini ifodalash hamda nomni grammatik jihatdan shakllantirish usullari turlicha ekani koʻrinadi. Keyingi tadqiqotlarda kattaroq va manbalari qayd etilgan gidronimlar majmuasi asosida ushbu xususiyatlarning tarqalishi, tarixiy qatlamlari va lingvomadaniy mazmunini aniqlash mumkin.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Foydalanilgan adabiyot

1. United Nations Group of Experts on Geographical Names. Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names. New York: United Nations, 2002; 2007-yilgi qo'shimcha.

